International Journal for Multidisciplinary Research (IJFMR)

E-ISSN: 2582-2160 ● Website: www.ijfmr.com ● Email: editor@ijfmr.com

Kripal Singh Kasali De Natak Lashan Da Sagar Da Alochnatamk Adhiyan

Dr. Kuldeep Singh

Associate Professor, Punjabi, Higher Education

Abstract

ਉਜਾਗਰ ਕ ਿਂ ਘ ਮਕਿ ਦੇ ਨਾਟਿ "ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਾਗਰ" ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਅਕਿਐਨ ਿੀਤਾ ਕਗਆ ਿੈ । ਜੋ ਕਿ ਡਾ. ਿੁਲਦੀਪ ਕ ਿਂ ਘ ਦੁਆਰਾ ਕਲਕਿਆ ਕਗਆ ਿੈ। ਇਦ ਤਾਵੇਜ਼ ਕਵਿੱਚ ਕਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਿਾਰੀ ਦੇ ਆਿਾਰ 'ਤੇ ਇ ਨਾਟਿ ਦਾ ਮੁਿੱਿ ਾਰ ਅਤੇਭੂਕਮਿਾ ਇ ਪਰਿਾਰ ਿੈ ।

ਭੂਮਿਕਾ ਰੂ. ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਕ ਦੇ ਨਾਟਕ ‘ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ’ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੋ ਕਿ ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਾਰ ਅਤੇ ਭੂਮਿਕਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ।

ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਬਾਰੇਰੂ

ਨਾਟਕਰੂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ ;ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਵੱਲੋਂ ਙਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾਟਕ ਹੈ।ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਕ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਜਾਣੇ.ਪਛਾਣੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹਨ ।

ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ, ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ, ਸਮੱਸਿਆ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਨਾਟਕ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਰੂ.

ਪਰਿਵਾਰਕ ਭਟਕਣਾ, ਧੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ, ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਸਿੱਟੇ।

ਮੁੱਖ ਪਾਤਰਰੂ ਊਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹੇ.ਲਿਖੇ, ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ।

ਸਮਾਜਿਕ ਬਦਲਾਅਰੂ.

ਊਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ.ਪਿਤਾ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਸੋਚ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ.ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਰੁਕਾਵਟਰੂ. ਊਸ਼ਾ ਦਾ ਜੀਜਾ ਕੈਲਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੱਦ ਪੂਰੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਊਸ਼ਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਵਿਜੈ ਕੁਮਾਰ ਨਾਲ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਊਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵਿਜੈ ਕੁਮਾਰ ਆਪ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੁਖਾਂਤਕ ਅੰਤਰੂ.

ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਭਾਰਤ.ਪਾਕਿ ਜੰਗ ਛਿੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਮੇਸ਼ ਸਰਹੱਦ ’ਤੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਯੋਗ ਵਿੱਚ ਊਸ਼ਾ ਵੀ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ੁਰੂਆਤਰੂ.

ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਕ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ’ਚੋਂ ਇੱਕ ਜਾਣਿਆ.ਪਛਾਣਿਆ ਨਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਟਕ ਲਿਖ ਕੇ ਰਿਆਸਤੀ ਸਾਹਿਤ ਅੰਦਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਟਕ ‘ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ’ ਦੁਖਾਂਤਕ ਨਾਟਕ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਾਟਕ ਸੁਖਾਂਤਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੋਇਆ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੁਖਾਂਤਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨਾਟਕ ਉੱਤੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਵੱਲੋਂ ਇਨਾਮ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ

ਹੈ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਨਾਟਕ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈए ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਾਟਕ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਭਟਕਣਾ ਅਤੇ ਧੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਵਿੱਚਲੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਊਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਪਤੀ.ਪਤਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹੇ.ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ.ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਕਈ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਵੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨए ਜਿਹਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਊਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਨਾਟਕ ਦਾ ਆਰੰਭ ਇੱਕ ਨੀਵੇਂ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਦਸ਼ਾ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਧੀਆਂ ਦਾ ਪਿਓ ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨ ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚਿੰਤਤ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਹੈ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਧੰਨ ਦੇਈ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ.ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਧੀਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ.ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਸੁਲਝੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ.ਲਿਖਿਆ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਧਨੀ ਰਾਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵੱਧ ਕਦਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹਰ ਇੱਕ ਧੀ ਦਾ ਪਿਓ ਇਹੋ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਉਹ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਧੀ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਇੱਜ਼ਤ ਖਰਾਬ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਧੀ ਦੇ ਪਿਓ ਦੀ ਕਦਰ ਘੱਟ ਹੈए ਇਸ ਲਈ ਧੀ ਦਾ ਪਿਓ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਨਿਮਾਣਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਰਾਮ ਦਿਆਲਰੂ ਧਨੀ ਰਾਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਕੇ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਅੱਜ ਦਿਨ ਤੱਕ ਚੰਗਾ ਖਾਧਾ ਅਤੇ ਪਹਿਨਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਆਸ शਚ ਹਨ ਕਿ ਜਿਊਂਦੇ ਜੀਅ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਧੀ ਦੇ ਪੀਲੇ ਹੱਥ ਕਰ ਦੇਈਏ।

ਧੰਨ ਦੇਈਰੂ ਤੁਸੀਂ ਐਵੇਂ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਸਾਡੀ ਧੀ ਸੁਚੱਜੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਧੀਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕੀ ਕਿਹਾए ਯੋਗ ਵਰ ਆਪੇ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਦਿਆਲਰੂ ਧੀ ਦੇ ਭਾਗ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਜਾਗਣਗੇए ਜਦੋਂ ਸੁਖ ਨਾਲ ਆਪਾਂ ਉਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਭਰਾਂਗੇ। ਅੱਜ.ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਔਖਾ ਹੈ।

ਧੰਨ ਦੇਈਰੂ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋए ਲਕਸ਼ਮੀ ਦਾ ਵਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪੇ ਹੀ ਭੇਜੇਗਾ। ਰੱਬ शਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖੋए ਸਾਡੀ ਝੋਲੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇਗੀ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਪਤੀ.ਪਤਨੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਲਈ ਯੋਗ ਵਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਨए ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਪੜ੍ਹੀ.ਲਿਖੀए ਸੁੱਘੜ.ਸਿਆਣੀ ਕੁੜੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ शਤੇ ਰੱਬ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਊਸ਼ਾ ਗੁਣਵਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ.ਨਾਲ ਖੂਬਸੂਰਤ ਵੀ ਹੈ। ਧੰਨ ਦੇਈ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਊਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਯੋਗ ਵਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਪਰ ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈए ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਰੂ

ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਦਿਆਲਰੂ ਧੰਨ ਦੇਈ! ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕੇਵਲ ਦਿਲ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਤੱਕ ਬੰਦਾ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰੇए ਰੱਬ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ। ਮੰਜ਼ਿਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰए ਜਿਹੜੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਅਤੇ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਕਦੀ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਰ ਆਪ ਤੁਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਹੋਵੇह

ਇਸ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਧੰਨ ਦੇਈ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਧੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਵਰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਜਵਾਨ ਧੀ ਦੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈए ਜੋ ਕਿ ਸੁਭਾਵਕ ਗੱਲ ਹੈ।

ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਦਿਆਲਰੂ ਤੇਰਾ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਏए ਪਰ ਪਿਆਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਪਾਣੀ ਉੱਚਾਈ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ। ਧੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਐਸੇ ਭਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ ਕਿ ਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਆਕੜ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ।

ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਊਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕਬੂਲ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਮੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਰਮੇਸ਼ ਅਤੇ ਊਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਮਾਂ.ਪਿਓ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੁਕ ਮਾਂ.ਪਿਓਏ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੰਗੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਸਨਏ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨਏ ਪਰ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਕਾਰਨ ਰਮੇਸ਼ ਦੇ ਮਾਂ.ਪਿਓ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਹਨ। ਊਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਾਂ.ਪਿਓ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨਏ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇ ਹੀ ਦੇਣਗੇ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਊਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਦੇ ਮਾਂ.ਪਿਓ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸੋਚ.ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਜੋਂ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਜੁਗਤ ਰਾਹੀਂ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚੋਂ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਹੇਲੀਰੂ ਊਸ਼ਾਏ ਤੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹੈਂ ਕਿ ਤੇਰੇ ਮਾਤਾ.ਪਿਤਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਨਵੀਨ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੌਣ ਅੱਜ.ਕੱਲ੍ਹ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਨ.ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈਹ

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈਏ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਇੱਕਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਨੱਚਦੀਆਂ ਤੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨਏ ਜਿਵੇਂਰੂ

झ षਬਾਰੀ ਬਰਸੀ ਖੱਟਣ ਗਿਆ ਸੀਏ

झ ਤੇ ਖੱਟ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਖੀਰਾ।

झ ਨੱਚਦੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆ ਗਿਆਏ

झ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੁਲੰਦਰੀ ਚੀਰਾ।ष

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਖੁਦ . ਮੁਖਤਿਆਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀਏ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਾਂ.ਪਿਓ ਦੀ ਸੋਚ ਬਦਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈਰੂ.

ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਦਿਆਲਰੂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਬਹੁਤ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਿਸੇ ङਤੇ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰ ਆਪ ਚੁਣਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏਏ ਕਿਉਂਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬੱਚੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵਰ ਆਪ ਟੋਲਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲਈ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੋੜ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਊਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈਏ ਪਰ ਸਭ ਕੁਝ ਉਲਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਨਾਟਕ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਵਿਕਸਤ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਵਾਈ ਕੈਲਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਅੱਜ ਦੇ ਪਿਆਰ.ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਆ ਬਣਦਾ ਹੈਏ ਜਿਵੇਂਰੂ

ਕੈਲਾਸ਼ ਚੰਦਰਰੂ ;ਚਾਹ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇढ्ढ ਮੈਂ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਕੰਮ ਲਈ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਆਸ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਵਰਗੇ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ।

ਧੰਨ ਦੇਈਰੂ ਜੇ ਅਸੀਂ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਤੋਰਿਆ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਜਿਊਣਾ ਧਿਰਕਾਰ ਹੈ।

ਕੈਲਾਸ਼ ਚੰਦਰਰੂ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਊਸ਼ਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਵਿਜੈ ਕੁਮਾਰ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿਓ।

ਰਾਮ ਦਿਆਲਰੂ ਪੁੱਤਰ! ਊਸ਼ਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਮੇਸ਼ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਦੀ ਇਹ ਮੰਗ ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਅਤੇ ਧੰਨ ਦੇਈ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕੜਾਕੇ ਵਾਂਗ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ। ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਇਸ ਦੇਸ਼.ਕਾਲ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਜਵਾਈ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਰ.ਵਾਰ ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਆਪਣੇ ਜਵਾਈ ਕੈਲਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਰੂ

ਰਾਮ ਦਿਆਲਰੂ ਪੜ੍ਹੀ.ਲਿਖੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿੱਚ ਧੱਕਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਏ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਧੌਂਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਮਨਾਇਆ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਏ।

ਕੈਲਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੱਦ ङਤੇ ਅੜਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ;ਕਾਂਤਾढ्ढ ਨੂੰ ਵੀ ਘਰੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

International Journal for Multidisciplinary Research (IJFMR)
E-ISSN: 2582-2160 ● Website: www.ijfmr.com ● Email: editor@ijfmr.com

ਕੈਲਾਸ਼ ਚੰਦਰਰੂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾਇਆ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਧੀ ;ਕਾਂਤਾਢ ਲਈ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀ ਵਰਤ ਕੇ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਸਿਖ਼ਰ ਞਤੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਅੰਦਰ ਉਤਸੁਕਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਤੇਜਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਟਕ ਅੰਦਰ ਅੱਗੇ ਕੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋਤਸ਼ ਦੇ ਪਾਖੰਡ ;ਭਰਮਢ ਨੂੰ ਵੀ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪਾਤਰ ਰਾਮੂ ਜੋਤਸ਼ੀ ਦੇ ਹੱਥ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਜੋਤਸ਼ੀ ਰਾਮੂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਕਈ ਵੱਡੇ.ਵੱਡੇ ਸਬਜ਼ਬਾਗ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈਏ ਜੋ ਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠੇ ਸਨ। ਰਾਮੂ ਜਾਣ ਗਿਆ ਤੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇਏ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਵੀ ਮਰੋੜਨ ਲੱਗਾ।

ਜੋਤਸ਼ੀਰੂ ;ਰਾਮੂ ਦਾ ਹੱਥ ਡੂੰਘੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆਢ ਕਿੰਨੀ ਚਮਕ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ! ਕਿਸਮਤ ਚਮਕਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਹੁਣ ਇਸ ਦੀ।

ਰਾਮੂਰੂ ਜੋਤਸ਼ੀ ਜੀ! ਹੋਰ ਦੱਸੋਏ ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਕਦੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਹੈੲ

ਜੋਤਸ਼ੀਰੂ ਇੱਕਦਮ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੇਰੀ ਕਿਸਮਤ!

ਰਾਮੂਰੂ ਉਹ ਕਿਵੇਂੲ

ਜੋਤਸ਼ੀਰੂ ਵੇਖਏ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਉਠਾਉਣਾ ਪਿਆ।

ਰਾਮੂਰੂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਜਿਉਂਦੀ ਏ!

ਜੋਤਸ਼ੀਰੂ ਤੇਰੇ ਪਿਓ ਤੋਂ ਤੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਨ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਏ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਨੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਰਾਮੂਰੂ ਮੇਰਾ ਪਿਓ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਗ਼ਰੀਬ ਹੈਏ ਉਸ ਕੋਲ ਕੀ ਹੋਣਾ! ;ਗੁੱਸੇ ਞਚ ਆ ਕੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈਢ

ਜੋਤਸ਼ੀਰੂ ਓਏ! ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਧੋਤੀ ਛੱਡਹਹਹ ਓਏ ਮੇਰੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਦੁਖਦੀਆਂ ਹਨ!

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਉਦੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈਏ ਜਦੋਂ ਊਸ਼ਾ ਦੀ ਮਾਂ ਊਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਊਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਊਸ਼ਾਰੂ ਜੇ ਮੈਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਆਂਏ ਫੇਰੲ

ਰਾਮ ਦਿਆਲ ੲ ਧੰਨ ਦੇਈਰੂ ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾੲ ਇਹ ਘਰ ਉੱਜੜ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਨੇ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਊਸ਼ਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮੇਰੇ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਾਂਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗਾ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਵਾਰ.ਵਾਰ ਤਣਾਅ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਾਠਕੲਦਰਸ਼ਕ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਊਸ਼ਾ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਊਸ਼ਾ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸਿੱਧੀ ਉਸ ਪਾਤਰ ;ਵਿਜੈ ਕੁਮਾਰਢ ਨਾਲ ਕਰਵਾਈ। ਜਿਸ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੈਲਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਊਸ਼ਾ ਦਾ ਸੱਚ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਾਤਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਊਸ਼ਾਰੂ ਸ਼ਾਦੀ ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਏੲ ਰੂਹ ਨਾਲ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਨਾਲੲ

ਵਿਜੈ ਕੁਮਾਰਰੂ ਸ਼ਾਦੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾਉਣਾਏ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ।

ਊਸ਼ਾਰੂ ਜੋ ਰੂਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਏ ਤਾਂੲ

ਵਿਜੈ ਕੁਮਾਰਰੂ ਫੇਰ ਉਹ ਸ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਊਸ਼ਾਰੂ ਬੱਸ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹੋ ਅਖਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੋਗੇਏ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀਏ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਗ਼ਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦਾ ਭਾਰ ਬਣ ਜਾਏਗਾ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤਾ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਪਾਤਰ ;ਵਿਜੈ ਕੁਮਾਰਢ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਜੈ ਕੁਮਾਰਃ ;ਕੈਲਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਨੂੰਢ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮੈਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਊਸ਼ਾ ਦੀ ਰੂਹ ਰਮੇਸ਼ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੋੜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਊਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਮੇਸ਼ ਦਾ ਪਿਓ ਧਨੀ ਰਾਮ ਇੰਝ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਧਨੀ ਰਾਮਃ ;ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਲੈਂਦਿਆਂਢ ਬੱਸ਼ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੱਕਾ ਸਮਝੋ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ.ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਐਸੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀ.ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮਾਂ.ਪਿਓ ਨੂੰ ਸੋਚ.ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੁਖਾਂਤਕ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦੋਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਊਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ਼ ਉਦੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤ.ਪਾਕਿ ਫ਼ੌਜਾਂ ਵਿੱਚ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਛਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੰਗ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਚਿੰਤਤ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਧੰਨ ਦੇਈ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਰਾਮ ਦਿਆਲਃ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਵਿਗੜ ਗਈ ਏ।

ਧੰਨ ਦੇਈਃ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਊਸ਼ਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਿਘਨ ਪੈਂਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਸੁਖ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਸੀ਼ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸਮਤ ਕੀ ਰੰਗ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਅਤੇ ਧੰਨ ਦੇਈ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ਼ ਉਹੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਰਮੇਸ਼ ਸਰਹੱਦ ੜਤੇ ਫ਼ੌਜ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਬੰਬ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾ ਰਮੇਸ਼ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭੈੜੀ ਖ਼ਬਰ ਸਾਰੇ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਊਸ਼ਾ ਇਸ ਖ਼ਬਰ ੜਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ਼ ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੱਚ ਜਾਪਦੀ ਹੈ਼ ਤਾਂ ਊਸ਼ਾ ਵੀ ਰਮੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿੱਚ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਾਣ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਰਮੇਸ਼ ਅਤੇ ਜੰਗ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਇੱਕ ਘੋੜੀ਼ਗੀਤ ਵਾਂਗ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਝ ਢਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ਼
ਝ ਸਾਗਰ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ਼਼਼
ਝ ਜਦ ਕੋਈ ਜੰਗ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾਵੇ਼
ਝ ਜਦ ਕੋਈ ਜੰਗ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾਵੇ਼਼਼
ਝ ਉੱਜੜਦੇ ਨੇ ਸੁਹਾਗ਼
ਝ ਚੂੜੇ ਭੰਨਦੇ ਨੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ਼
ਝ ਖੋਹ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਪਿਆਰ।ਙ

ਸਿੱਟਾ ;ਛਰਨਚਲੁਸਿੲਨਢ

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਨਾਟਕ ਨਾਟਕੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨਾਟਕੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ੜਤੇ ਉੱਤਮ ਕਲਾਤਮਕ ਰਚਨਾ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਰਾਹੀਂ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡੂੰਘੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦਾ ਪਰਿਚਯ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਪੱਖੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਟਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਊਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਮਨੋਰਥ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਾਉਂਦੇ। ਰਿਆਸਤੀ ਤਣਾਅ਼ਜੰਗ ਕਾਰਨ ਊਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ.ਪਿਓ ਇਸ ਦੁੱਖ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਨਾਟਕ ਦੁਖਾਂਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।